

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/67844>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Desacralisering van de ‘pacificatie-premier’

Johan den Hertog, *Cort van der Linden (1846-1935). Minister-president in oorlogstijd. Een politieke biografie* (Boom; Amsterdam 2007) ISBN 978 90 8506 499 2, 901 p., prijs: € 49,50.

‘In het interbellum werd hij steeds geassocieerd met de redding van het land en staatsman-wijsheid boven de partijen. Hij werd de man naar wie tijdens zijn leven straten en scholen werden vernoemd.’ (p. 707)

‘Hij’ is Pieter Wilhelm Adriaan Cort van der Linden, de laatste – zij het partijloze – liberaal die zich tussen 1913 en 1918 premier van Nederland mocht noemen. Nog steeds wordt hij in geschiedenisboeken geroemd om zijn grootste prestatie: het oplossen van twee langsepende politieke kwesties uit de negentiende eeuw, te weten de subsidiëring van het bijzonder onderwijs en de invoering van het algemeen kiesrecht. De waardering die Cort van der Linden ontving na zijn vertrek uit de actieve politiek (en later na zijn overlijden), stond in fel contrast met de kritiek die hij tijdens zijn ministerschap meerdere malen moest ervaren. De zelfstandige, ‘stille’ politiek die hij voerde, waarbij hij het parlement soms buitenspel leek te zetten, kwam hem vaak op kritiek van de Tweede Kamer te staan. Historicus Johan den Hertog beschrijft in zijn biografie de politieke overtuigingen en stijl van een man, die over het algemeen een verzoenende toon hanteerde, maar die ook bereid was zo nodig scherp zijn eigen opvattingen en optreden te verdedigen. ‘Het had zijn voorkeur om binnen de gewenste kaders van zijn zelfstandige regeervorm rustig te overleggen en verder elkaars standpunten zo goed mogelijk te respecteren. Wie deze benadering zelf niet accepteerde, kon echter rekenen op een stevig weerwoord (...). Kalmte was zijn kracht, maar dat mocht niet zover gaan dat het zijn gezag zou ondergraven.’ (p. 520) Mede door deze persoonsschets is *Minister-president in oorlogstijd* ten dele als een desacralisering van de ‘pacificatie-premier’ te beschouwen; tegelijkertijd biedt de uitvoerige studie de lezer juist de mogelijkheid een meer afgewogen beeld van Cort van der Linden te vormen.

Een belangrijk deel van de biografie van Den Hertog is gewijd aan een beschrijving van de manieren waarop Cort van der Lindens denkbeelden en interesses in zijn politieke handelen doorwerkten. Hij illustreert dit ten eerste aan Van der Lindens voorkeur voor de Duitse wetenschap en filosofie. Tijdens de Eerste Wereldoorlog leidde dit (met name bij de Entente) meermalen tot verdenking van Duitse sympathieën. Den Hertog beargumenteert echter overtuigend dat Van der Linden geenszins naar een samenwerking met de Centralen neigde, maar juist een goede tandem vormde met zijn collega van Buitenlandse Zaken J. Loudon, wiens francofilie openlijk bekend was. De ‘stille diplomaat’ laveerde met zijn collegaminister tussen beide oorlogvoerende partijen om de neutraliteit van Nederland te waarborgen.

Een tweede aspect uit Cort van der Lindens opvattingen, het gemeenschapsdenken, bood hem de mogelijkheid tot bruggen bouwen. Van der Linden was van mening dat de samenleving niet van bovenaf gereguleerd moest worden, maar dat dit in belangrijke mate aan initiatieven uit de maatschappij zelf moest worden overgelaten. Dit gold ook voor het onderwijs – de staat moest alleen waar nodig bijspringen. Deze denkbeelden sloten aan bij de confessionele organische voorstelling van de maatschappij. Ze stelden de liberaal Van der Linden in

staat in de gevoelige kwestie van subsidiëring van het bijzonder onderwijs toenadering tot de confessionelen te vinden. De decentrale inrichting van de maatschappij die Cort van der Linden vanuit dit gemeenschapsdenken voor ogen stond, kwam uiteindelijk door de noodzakelijke bemoeienissen met en regulering van het maatschappelijke leven tijdens de Eerste Wereldoorlog niet tot stand. Met het ontstaan van een verzuilde maatschappij was eerder het tegendeel het geval.

Ten derde beschrijft Den Hertog hoe Cort van der Linden met recht een extraparlamentaire premier genoemd kon worden. Zijn dualistische instelling bleek al tijdens zijn eerste ontmoeting als premier met de Tweede Kamer, waar hij verklaarde zijn werkprogram over het parlement heen, naar de wil van de kiezers ingericht te hebben. Van der Linden regeerde los van de partijen, maakte gebruik van informele kanalen en contacten en probeerde verscheidene malen achter de schermen compromissen tussen de verschillende politieke groepen tot stand te brengen. Partijpolitiek was hem een doorn in het oog, hoewel de door hem ingevoerde evenredige vertegenwoordiging juist tot versterking van partijdominantie zou leiden. Ook in conflicten tussen de Kamer en zijn collega-ministers probeerde hij – zij het af en toe met de hierboven genoemde autoritaire stijl – verzoenend op te treden: met het oog op de buitenlandse oorlogssituatie moest tegen elke prijs een val van het kabinet voorkomen worden.

De biografie van Den Hertog, die tevens als proefschrift aan de Universiteit Leiden is verdedigd, staat in een groeiende biografische trend in de Nederlandse historiografie in het algemeen en in de politieke geschiedenis in het bijzonder. Op één na (Th. de Meester), zijn van alle Nederlandse ministers-presidenten tussen 1900 en 1940 de laatste jaren meer of minder omvangrijke (politieke) biografieën verschenen. Den Hertog komt de eer toe met zijn biografie een belangrijke steen aan deze zich ontwikkelende traditie bij te dragen. In lijn met de titel ligt de nadruk op Cort van der Lindens tijd als minister-president in oorlogstijd, waardoor het boek voor een biografie een wat onevenwichtige indruk maakt. Desalniettemin volstaat de beschrijving van Van der Lindens denkbeelden en tijd als hoogleraar om zijn latere politieke optreden te kunnen plaatsen. De privépersoon Cort van der Linden blijft daarbij enigszins in het duister, hoewel deze in de epiloog nog kort voor het voetlicht komt. De toevoeging *politieke* biografie aan de titel is dan ook terecht. Door de afweging van diverse persoonlijke elementen, namelijk van diens karakter, opvattingen en politiek optreden schetst Den Hertog een genuanceerd beeld van de politicus Cort van der Linden. De ‘mythische’ sluier die soms rond de Pacificatie en diens voornaamste ijveraar hangt is gelicht, maar de betekenis van Cort van der Lindens daden met zijn biografie is daarmee allerminst gebagatelliseerd.

Erie Tanja

Tussen erkenning en rehabilitatie van een sfinx

Henk van Osch, *Jonkheer D.J. de Geer. De teloorgang van een minister-president* (Boom; Amsterdam 2007) ISBN 978 90 8506 421 3, 549 p., prijs € 35,-.

‘De “dies ater”; de dag der verschrikking.’ Zo beschreef jonkheer D.J. de Geer kort voor zijn dood de tiende mei 1940, de dag van de Duitse inval in Nederland, die enkele dagen later